

МУНИЦИПАЛДЫГ БЮДЖЕТТИГ ООРЕДИЛГЕ ЧЕРИ
БАЙ-ТАЙГА КОЖУУННУН ТЭЭЛИНИ СУУРНУН В.Б КАРА-САЛ АТТЫГ НИИТИ
БИЛИГ ОРТУМАК ШКОЛАЗЫ

Толевилел
«Чангыс суур –
чангыс
будурулге.

Ары чигири-
кадыкшылдын
ундезини».

- Толевилелди кылган 4-ку
класстын болук
оореникчилери
- Удуртукчу башкызы Хертек
Аита Олчат-оодовна

□ **Толевилелдин сорулгазы:**

□ ары чигирин будуруп турар будурулгенин ажил чорудулгазы- биле таныжар.

□ **Сорулганы чедип алыр дээш кылган хемчеглеривис:**

□ 1) ары чигиринин дугайында материалдарны чыыр

□ 2) ары чигиринин кадыкшылга ажык дузазын шинчилээр.

□ 3) будурукчулеринин кайы-хире акша киирип ап турарын санап ундурер

АЙТЫРЫГНЫН ЧИДИИ

- ▣ Ары чигирин будурери Бай-Тайга кожуунувустун сайзыралынга идигни бээр, чаа деннелче кодуреринге даянгыыш болуп турары чугула. Ынчангаш бо айтырыг кончуг чидиг.

АРЫ - КУШ-АЖЫЛЧЫН КОЛЛЕКТИВЧИ ЧОРУКТУН СУЛДЕ ДЕМДЭЭ.

АРЫ АЗЫРАКЧЫЛАРЫ

Кызыл-Даг суурнун чурттакчылары Мерген, Марьяна Оюннар аныяк ог-буле. Олар 2011 чылда ары чигири алыр будурулгени ажыдып, ажилдап эгелээннер.

- Марьяна, Мерген Оюн
- Магалыг-ла арыжылар,
- Мед салган савалары
- Мун-мун чедир долу турар

АРЫЛАРНЫН БАЖЫНЧЫГАШТАРЫ

- Частып унген чечек баштап,
- Чай чок ужуп ажаанзыраар.
- Арыжыктын ажилчынын,
- Алгаш дозеп алзывысса.

АРЫ ЧИГИРИНИН ТУРГУЗУУ.

- Суг, глюкоза, фруктоза, минералдыг будумелдер, витаминнер, микроэlementилер, хлор, цинк, бор, кремний бар.
- Ары чигиринде оске аъш-чемде чок микроэlementиле болгаш витаминнер хой.

- Ары чуну чиирил?
- Ары чечектернин чигирзиг нектарын, доозуннарын чиир.
- Кыжын ары чуну канчаарыл?
- Кышкы уеде олар чылыг черге дыштанып удуурлар.

АРЫЖЫЛАР – АЖЫЛЧЫН ОЛУТТАР.

- Ары чигирин болбаазырадып ковудедип сайзырадырга чечектиг кат-чимистерни, чечек тарыыр, ногаажыдылга ажил-агыйынга ажилдаар олуттар база ковудээр. Ажыл чок чорук эвээжээр.

АРЫ ЧИГИРИНИН ЭМ ШЫНАРЛАРЫ.

- Ары чигири балыгга, ортенге, баар, ижин-шойунду, от аарыгларынга дузалаар.
- Чараш, аныяксыг, кадык болур дизе ары чигири холумактыг кремнерни, чалан бодун арнынга чаап, хойу-биле ажыглаар болза эки.
- Кижиге куш-шыдал кииреринге ары чигири ажык-дузаны чедирер.
- Хуннун-не 20-50 грамм ары чигирин чип турар болза кижинин ханынын составын болгам чем хайындырылгазын экижидер.

- Шокар тоннуг шоглап эрткен
- Чоокшулаан херээн чок дээр,
- Чогум-на оон оннуу болза,
- Чогумчалыг орук чор боор.

АРЫЖЫЛАРНЫН ОРУЛГАЗЫ

- Арынын 7 бажынчыгаштары амдыызында бар. Эрткен 2012 чылдын дургузунда 7 ары оонден 32 литр ары чигирин алган.
- 100 граммда 70 акшада садып турган. Ынчаарга 1 чылда арыжыларнын киирип алган орулгазын санаарга мындыг.
- 70×1 литр = 700 акша 1 литрде
- $700 \times 32 = 22\ 400$ акша болуп турар.
- Чаа эгелеп чоруур арыжылар немей арыларны остуруп ковуудедип турарлар. Оларнын орулгазы оон-даа ковуудээр.

**Узун, чигирин, уужезин,
Улежирлер кайы ковей.
Ол дег чаагай, ол дег эмзиг,
Онза чигир чер-ле ховар!**

- Садыгда садып турар ары чигиринин тургузуу шын ары чигиринден конгус ылгалдыг. Шынчы эвес будурукчулер ары чигиринче хой хоралыг холуксааларны холуп турар. Ынчангаш силер шуптунарны ёзулуг шынарлыг, чаагай, кадыкшылга дузалыг ары чигирин чсонуургап кээринерни Бай-Тайга кожууннун Кызыл-Даг суурунда ары чигиринин будурулгези чалап тур.

ТОЛЕВИЛЕЛДИН ТУННЕЛИНДЕ

- Бай-Тайга кожууннун Кызыл-Даг суурунга ары чигиринин будурулгезин моон-даа сонгаар байлакшыдып, сайзырадыр болза, чонувус кан-кадык, аныяксыг, чараш, арылар дег ажилгыр болур деп билип алдывыс.
- Арыларны ковудедип, эки остурерге хой ары чигирин бээрлер. Оларнын орулгазы база ковудээр.
- Арыжылар болуп ажилдаар ажилчын олуттар ковудээр. Ажыл чок чон эвээжээр.

**ДЫННААНЫНАР ДЭЭШ УЛУУ-БИЛЕ
ЧЕТТИРДИВИС!
КАДЫК БОЛУРУНАРНЫ КУЗЕДИВИС!**

